

A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI VISZONYOK RENDSZERE A TÁRSULT MUNKÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TERVEZETÉBEN

Az öngazgatású szocialista társadalmi-gazdasági viszonyaink fejlődésében a forradalmi változások lényege abban rejlik „... hogy a társadalmisult ember, a társult termelők ésszerűen szabályozzák, közös ellenőrzésük alá vetik a természettel való anyagcseréjüket, ahelyett hogy az mint vak hatalom uralkodna rajtuk; ezt az anyagcserét a legkisebb erő felhasználásával, az emberi természethez legméltóbb és ennek legmegfelelőbb feltételek mellett hajtják végre.”¹

A közvetlen termelők és dolgozók anyagi és társadalmi helyzete valamint a társadalmi munka anyagi feltételei és eredményei iránti viszonyuk elsősorban a termelés konkrét, történelmileg meghatározott módjára, „társadalmi formájára”² jellemző társadalmi-gazdasági viszonyoktól függ.

A kapitalista termelésben és a kapitalista termelésre jellemző társadalmi-gazdasági viszonyokban sajátos dolog, hogy „... a munka objektív feltételei az eleven munkával szemben egyre kolosszálisabb önállóságra tesznek szert, amely már magában a terjedelmükben kifejezésre jut, és hogy a társadalmi gazdaság egyre hatalmasabb adagokban lép szembe a munkával mint idegen és uralkodó hatalom.”³

A kapitalizmusban a társadalmi munka feltételeiről és eredményeiről való határozathozatalban a döntő szerep „... nem a munkához, hanem a megszemélyesített termelési feltételekhez, azaz a tőkéhez tartozik.”⁴

Ezért „A munka tulajdonnélkülisége és a tárgyasult munkának az eleven munka feletti tulajdona, vagyis az idegen munka elsajátítása a tőke által – alapfeltételei a polgári termelési módnak, semmiképpen sem számára közömbös véletlennek. Ezek az elosztási módok maguk a termelési viszonyok, csak sub specie distributionis.”⁵

A munkásosztály a tőle tárgyasult hatalma alól illetve a társadalmi munka anyagi feltételeinek és eredményeinek elidegenülése alól csak akkor szabadulhat fel, más szóval „A társadalmi életfolyamatnak, vagyis az anyagi

termelési folyamatnak az alakja csak akkor veti le misztikus ködfátylát, amikor mint szabadon társult emberek terméke ezek tudatos, tervszerű ellenőrzése alatt áll majd.

Ehhez azonban a társadalom bizonyos anyagi alapzata szükséges, vagyis számos olyan anyagi létfeltétel, amelyek maguk viszont hosszú és gyötrelmes fejlődéstörténet természetadta termékei.”⁶ A tőke tárgyiasult hatalmának helyettesítése társadalmi ellenőrzéssel, vagyis az, hogy „a társadalom ellenőrzi saját újatermelésének tárgyi eszközeit”⁷ csak akkor lehetséges, amikor a termelőeszközök „a társult munkások tulajdonává lesznek.”⁸

A társadalmi újatermelés anyagi feltételei felett a magántulajdon hatalmának megszűnése lényeges változást hoz az egyén társadalmi helyzetére nézve. „De azzal, hogy megszűnik az eleven munka közvetlen jellege mint pusztán egyes vagy mint pusztán belsőleg vagy mint pusztán külsőleg általános munkáé azzal, hogy az egyének tevékenységét mint közvetlenül általánosat vagy társadalmi tételezik, a termelés tárgyi mozzanatairól lehántják az elidegenedés e formáját; ezzel mint tulajdoni tételezik őket, mint a szerves társadalmi testet, amelyben az egyének újratermelik magukat mint egyedek, de mint társadalmi egyedek. Annak feltételeit, hogy ilyenek legyenek életük újatermelésében, termelő életfolyamatukban, csak maga a történelmi gazdasági folyamat tétélezte: mind az objektív mind a szubjektív feltételeket, amelyek csak ugyanazoknak a feltételeknek a két megkülönböztetett formája.”⁹

A termelőeszközök társadalmisításával – az államtulajdoni viszonyok megszűnésével – megvalósultak az objektív feltételek a társadalmi újatermelés anyagi feltételei és eredményei felett a munkásosztály hatalmával és döntéshozatalával – az öngazgatással – viszont a szubjektív feltételek valósultak meg az egyén mint „társadalmi egyed” reprodukciójához. A termelőerőink és öngazgatási viszonyaink fejlődése folyamán kialakultak azok az objektív és szubjektív feltételek, amelyek további előrehaladást tesznek lehetővé a társadalom fejlődésében, a társadalmilag szervezett gazdasági és társadalmi folyamatokban. „Az új alkotmánnyal, amelynek alaptézise a társadalmi munkában a munkásosztály és a társult munka döntő szerepének biztosítása – a szocializmus építéséért folytatott harcunk új szakaszába lépünk. E harc fő célja és lényege, hogy a munkásosztály nevében gyakorolt hatalom ténylegesen a munkásosztály és a dolgozók kezébe kerüljön, és a társult munkában a dolgozók közvetlenül döntsék az eszközökről, munkájuk feltételeiről és eredményeiről valamint a társadalom életéről általában.”¹⁰

A társult munkáról szóló törvény tervezete magában foglalja mindezeket a társadalmi törekvéseket, „a tervezetben a társult munkában ural-

kodó azon viszonyokat szabályoztuk, amelyek szavatolják a szocialista öngazgatási viszonyok rendszerét, valamint e rendszer egységes alapjait.”¹¹

A szocialista öngazgatási viszonyok rendszerének lényeges vonásait a JSZSZK 1974. február 21-én meghozott Alkotmányának alapvető elvei határozzák meg.

„E viszonyok alapja a dolgozó ember társadalmi-gazdasági helyzete, amely biztosítja számára, hogy munkáját a társadalmi tulajdonban levő eszközökkel végezve és a társadalmi újratermelés minden kérdésében közvetlenül és a munkában társult többi dolgozóval együtt az egyenjogúság alapján a kölcsönös függőség, a felelősség és a szolidaritás feltételei és viszonyai között döntve, érvényesítse személyes anyagi és erkölcsi érdekét valamint azt a jogát, hogy felhasználja élő és holt munkájának eredményeit, s az általános anyagi és társadalmi haladás vívmányait, továbbá hogy ezen az alapon minél teljesebben kielégítse személyi és társadalmi szükségleteit, kibontakoztassa munka- és más alkotóképességeit.”¹²

A dolgozó társadalmi-gazdasági helyzetét és szerepét a termelőeszközök feletti társadalmi tulajdon szavatolja, amely „megszünteti a munkásosztálynak és a dolgozóknak a termelőeszközöktől és a munka más feltételeitől való elidegenedését, s ezzel biztosítja a dolgozóknak a termelés és a munka termékeinek az elosztás területén való öngazgatását és a társadalmi öngazgatáson alapuló irányítását.”¹³

A társult munkáról szóló törvény tervezete tovább részletezi és fel-dolgozza a JSZSZK Alkotmányának az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyokra valamint a dolgozóknak e viszonyokon alapuló anyagi és társadalmi helyzetére vonatkozó rendelkezéseit. A törvénytervezet a társadalmi-gazdasági viszonyokra vonatkozó lényeges alkotmányos rendelkezéseknek az öngazgatási gyakorlatban való konkrét megvalósulási formáit és módját határozza meg jogszabály alakjában. A törvénytervezet az öngazgatási viszonyok fejlődésének megoldási rendszerét adja. A törvénytervezetben adott mechanizmusok, amelyek lehetőséget és feltételt teremtenek az öngazgatás alapján megvalósuló nagy változásokhoz a társadalmi-gazdasági fejlődésben, nem képeznek olyan végleges megoldást, amelyet az öngazgatás gyakorlatában vakon követni és alkalmazni kell. Sőt, a törvénytervezetre vonatkozó közvíta folyamán eddig állandóan kihangsúlyoztuk, hogy a gyakorlatban közvetlenül kell ellenőrizni a prezentált mechanizmusok hatékonyságát. Ezzel járulhat hozzá a társadalmi akció a törvénytervezet szövegének javításához. Ezzel kapcsolatban ki kell emelni, hogy a társadalmi-gazdasági viszonyokat szabályozó jogi és társadalmi aktusok elfogadásának ily módon megszervezett társadalmi folyamatában nyilvánul meg a különbség az államtulajdoni viszonyok – amelyre jellemző, hogy a törvényeket a munkásosztály és a dolgozók nevében alkotják meg – és az öngazgatás között,

amelyben általános, demokratikus eljárással és alulról felfelé haladó, széles körű társadalmi akcióval határozzák meg a társadalom és a társadalmi viszonyok fejlődése szempontjából fontos megoldásokat. A társult munkáról szóló törvény végleges kialakításától függ, hogy az öngazgatás gyakorlatában az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok mellett hogyan oldódik meg a lényeges társadalmi probléma, az anyagi termelés és az egész társadalmi újratermelés folyamatának ellenőrzése.

A társult munka rendszerének alapjain – amely felöleli a társadalmi munkát, nemcsak az anyagi termelés folyamatában, hanem a társadalmi tevékenységekben is (oktatás, tudomány, kultúra, egészségügy, szociális gondoskodás), – tehát a viszonyok egészében bontakozik ki az öngazgatás sajátos termelési módja és Marx értelmezése szerint sajátos „társadalmi forma” alakjában. Éppen ezért a társadalmi munkának a törvénytervezetben prezentált koncepciójában a társult munkában a viszonyok egészét kell a fragmentumok fölé helyezni. A törvénytervezet okkal külön figyelmet szentel a társadalmi tulajdon jellegének meghatározására.

A szocialista öngazgatási viszonyoknak a JSZSZK Alkotmányában megjelölt jellegzetességeiből kiindulva „a törvénytervezet a szocialista öngazgatású termelési viszonyok három alapvető komponensét szabályozza.”¹⁴

E három komponens a következő:

1) A társult munkában a dolgozók társadalmi-gazdasági viszonyai – ez a rész felöleli a jövedelemszerzést, a jövedelem elosztási viszonyait és feltételeit. (2. rész)

2) A társult munka öngazgatású megszervezése – ez a rész a munka és az eszközök társítási formái mellett magában foglalja a társult munka és a munkaszervezetek alapvető társadalmi gazdasági sejtjeinek, vagyis a társult munka alapszervezeteinek egymás közötti viszonyait is. (3. rész)

3) A társult munkában a dolgozók öngazgatásának megvalósulása – ez a komponens magában foglalja a dolgozók döntéshozatalának formáit, az öngazgatási struktúrák és mechanizmusok rendszerét. (4. rész)

A szocialista öngazgatási viszonyok e három fő komponensre (a társadalmi-gazdasági viszonyok a társult munkában, a társult munka öngazgatási megszervezése, a dolgozók öngazgatásának megvalósulása) határozta meg a társult munkáról szóló törvény tervezetének tartalmát.

Az öngazgatáson alapuló társadalmi gazdasági viszonyok fő jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a törvény a jövedelem megvalósításának viszonyaiból kiindulva határozza meg a jövedelem társadalmi-gazdasági jellegét.”¹⁵ A jövedelem megvalósításának viszonyaiból következnek a jövedelem szerzésének és elosztásának viszonyai is. Ily módon a törvénytervezet kiemeli a társadalmi munka eredménye elosztá-

sának összefüggését a termelés anyagi és egyéb feltételeinek elosztásával. Ebben külön helyet és szerepet ad az öngazgatási megegyezéseknek és társadalmi megállapodásoknak.

A társadalmi munka eredménye elosztásának és a termelési feltételek megosztásának egymás közötti függősége – amely mellett a törvénytervezet inszisztál – Marx megállapításának a bizonyítéka, mely szerint: a vulgáris szocializmus (és a demokrácia egy része) a burzsoá közgazdászoktól örökölte, hogy az elosztást a termelés módjától függetlenül szemlélje és ennek következtében a szocializmust úgy fogta fel, mintha az főleg az elosztástól függene.”¹⁶

A törvénytervezet értelmében az öngazgatású szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésének alaptétele a dolgozóknak az a joga és kötelezettsége, hogy a társult munka alapszervezetének szintjén döntsenek a jövedelemről. Ezzel meg lesznek a feltételek ahhoz „hogy a jövedelem a termelőviszonyok tényezője, a gazdálkodás motívuma, az ügyvezetés hatékonyságának mércéje legyen.”¹⁷ Ezáltal különösen kiemelkedik azon feltételek fejlődésének gazdasági és társadalmi alapja, amelyek lehetővé teszik a dolgozók alkotó képességeinek kibontakozását, valamint a társadalmi eszközök a termelés és az újratermelés egésze iránti felelősség erősödését és a helyes viszony kialakulását.

Az öngazgatási viszonyok és az öngazgatási termelési mód progresszivitásának mutatói a társadalmi és gazdasági fejlődés feltételei.

„Számunkra a szocialista társadalmi viszonyok kialakulása összetett és hosszantartó történelmi folyamat, melynek nincsen vége, ugyanúgy mint ahogyan a fejlődésnek soha sincs vége a történelemben. A korszerű szocialista gyakorlat feltételei között e folyamat fő hajtóereje, véleményem szerint, éppen a társadalmi tulajdoni viszonyok fejlődése, melyben a szocialista társadalom anyagi és szubjektív erői képesek lesznek a monopólium formáinak fokozatos legyőzésére. Ebben az értelemben a társult munkáról szóló törvényünket nem lehet szocialista fejlődésünk végső vagy tökéletes aktusának tekinteni. Ellenkezőleg, szocialista forradalmunk és szocialista öngazgatású rendszerünk fejlődésének folytatása. Lényegében forradalmunk fejlődése folyamán már régen megállapított elvi alapokra támaszkodik. De ugyanakkor, új is, hogy úgy mondjam, ugródeszka a szocialista öngazgatású viszonyok további fejlődésében, amelyek természetesen nem függnek ettől a törvénytől, hanem azoktól az anyagi és szubjektív, belső és külső feltételektől, amelyek mellett fejlődik szocialista öngazgatású társadalmunk.”¹⁸

Jegyzetek

- 1 Karl Marx: A tőke, III. kötet, Budapest, 1967. 786. old.
- 2 Karl Marx: A tőke, I. kötet, 42. old.
- 3 Karl Marx: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai, második rész, 287. old. Budapest, 1972.
- 4 Karl Marx: Ibid.: 287. old.
- 5 Karl Marx: Ibid.: 287—288. old.
- 6 Karl Marx: A tőke, I. kötet, 81. old.
- 7 Karl Marx: A tőke, II. kötet, 426. old.
- 8 Karl Marx: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai, 288. old.
- 9 Karl Marx: Ibid.: 387. old.
- 10 Iz referata druga Tita na Desetom kongresu SKJ, Dokumenti Desetog kongresa SKJ, (Tito elvtársnak a JK SZ tizedik kongresszusán elhangzott beszámolójából) 10. old. Kurzív B. M. (M. I. fordítása)
- 11 A társult munkáról szóló törvény tervezetének indokolása, 5. old., A JSZSZK Képviselőházának Szövetségi Tanácsának anyagából,
- 12 A JSZSZK Alkotmánya, 8. és 9. old.,
- 13 A JSZSZK Alkotmánya, 9. old.,
- 14 A társult munkáról szóló törvény tervezetének indokolása, 3. old.,
- 15 A társult munkáról szóló törvény tervezetének indokolása, 10. old.,
- 16 Karl Marx: A gothai program kritikája, 18. old. Budapest, 1975. Kurzív B. M. (M. I. fordítása)
- 17 A társult munkáról szóló törvény tervezetének indokolása, 16. old. Kurzív, B. M. (M. I. fordítása)
- 18 Edvard Kardelj: Zakon o udruženom radu – krupan korak u razvoju i stabilizaciji našeg sistema samoupravno udruženog rada, (A társult munkáról szóló törvény – nagy lépés további fejlődésünkben, Borba, 1976. április, A JSZSZK Képviselőházának anyagából, 49. old.

Irodalom

- K. Marx: A tőke, I., II., III. kötet, Budapest, 1967. Kossuth kiadó
- K. Marx: A gothai program kritikája, Budapest, 1975. Kossuth kiadó
- K. Marx: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai, Budapest, 1972. Kossuth kiadó
- A JSZSZK Alkotmánya, 1974.
- Deseti kongres SKJ, Dokumenti „Komunist”, Beograd, 1974.
- E. Kardelj, Protivrečnosti društvene svojine u savremenoj socijalističkoj praksi, Drugo dopunjeno izdanje, Radnička štampa, Beograd, 1976.
- E. Kardelj: Problemi naše socijalističke izgradnje, 9. kötet Beogradski izdavačko-grafički zavod, Redakcija Kultura, Beograd 1974.
- E. Kardelj: Zakon o udruženom radu – krupan korak u razvoju i stabilizaciji našeg sistema samoupravnog udruženog rada, Skupština SFRJ, Savezno veće, Komisija za pripremu zakona iz oblasti udruženog rada, Borba, 1976. április.
- Nacrt zakona o udruženom radu, (A társult munkáról szóló törvény tervezete), Biblioteka Skupštine SFRJ, XIII. évfolyam, 3. füzet, Beograd, 1976. március.
- Obrazloženje Nacrta zakona o udruženom radu, Skupština SFRJ, Savezno veće, Borba, 1976. április.

Rezime

Sistem socijalističkih samoupravnih odnosa u Nacrtu zakona o udruženom radu

Predmet analize u radu predstavljaju ona obeležja socijalističkih samoupravnih odnosa koja su u Osnovnim načelima Ustava SFRJ zacrtana a u Nacrtu zakona o udruženom radu konkretizovana i razrađena. Oblici i metodi zakonskih normi koji omogućuju razvoj socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa isto tako predmet su posebnog razmatranja i ukazivanja.

Autor posebnu pažnju posvećuje onim osobenostima samoupravnih socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa koji omogućuju ukidanje otuđenja radničke klase i radnih ljudi od uslova i rezultata društvenog rada.

Težište razmatranja u radu predstavlja ekonomska osnova izgradnje sistema samoupravnih socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa.

U vidu sažete komparativne analize autor povezuje neke stavove Marksa sa idejnim rešenjima - osnovama – u Nacrtu zakona o udruženom radu.

Resümee

System der sozialistischen Selbstverwaltungsbeziehungen in dem Gesetzentwurf über die vergesellschafteten Arbeit

Den Gegenstand der Analyse dieser Arbeit stellen jene Charakteristika der sozialistischen Selbstverwaltungsbeziehungen dar, deren Grundlagen schon in der Verfassung der SFRJ festgelegt wurden, aber in dem Gesetzentwurf über die vergesellschafteten Arbeit konkretisiert und bearbeitet wurden. Die Formen und die Methoden der Gesetznormen, die die Entwicklung der sozialistischen Selbstverwaltungsbeziehungen und der ökonomischen Beziehungen ermöglichen, sind auch Gegenstände vorzüglicher Bearbeitung und Betrachtung.

Der Autor befasst sich besonders mit jenen Eigentümlichkeiten der Selbstverwaltungsbeziehungen und der sozialistischen, gesellschaftlich-ökonomischen Beziehungen, die das Aufheben der Entfremdung der Arbeiterklasse und des arbeitenden Menschen von den Bedingungen und von dem Ergebnis der gesellschaftlichen Arbeit ermöglichen.

Der Schwerpunkt der Betrachtung ist die ökonomische Aufbau der Selbstverwaltungsbeziehungen und der sozialistischen, gesellschaftlich-ökonomischen Beziehungen.

In der Form einer kurz gefassten Analyse verbindet der Autor einige Thesen von Marx mit den ideellen Lösungen und Grundlagen in der Gesetzentwurf über die vergesellschafteten Arbeit.